

УДК 378.018.8.011.3-051:796(430)(045)
DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.71-2.6>

О. О. Безкопильний

кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент,
доцент кафедри теорії, методики фізичного виховання
Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

С. В. Гречуха

кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент,
доцент кафедри теорії, методики фізичного виховання
Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

П. М. Гунько

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри спортивних дисциплін
Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

СПЕЦИФІКА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ НІМЕЧЧИНИ

Німеччина є одним з ініціаторів та активним учасником процесу створення європейського простору вищої освіти і має значний досвід з питань професійної підготовки фахівців у нових соціокультурних умовах. У статті представлено особливості підготовки майбутніх учителів фізичної культури в Німеччині. Зазначено, що історичні традиції освіти Німеччини та провідна роль у світовій науці й освіті протягом кількох століть викликають інтерес з точки зору перспектив розвитку вищої освіти в Україні.

Метою статті є вивчення особливостей професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури у закладах вищої освіти Німеччини.

У роботі застосовано такі методи досліджень, як: компаративний аналіз, синтез, узагальнення, систематизація та конкретизація.

З'ясовано, що загальну координацію галузі освіти, професійної підготовки, вищої освіти, науки та культури провадить постійна Рада міністрів освіти і культури земель Федеративної Республіки. В окремих федеративних землях Німеччини сфера відповідальності за підготовку вчителів покладена на міністерство культури або міністерство освіти та науки.

Підготовка майбутніх учителів складається з університетської підготовки та стажування в школі. Основною дидактичною метою німецької вищої школи є розвиток творчої особистості вчителя. Особливості підготовки вчителів залежать від типу школи, у якій майбутній учитель буде мати право працювати: початковій, середній, основній середній, професійно-технічному училищі та старшій школі, школі для дітей з особливими потребами. Більшість студентів вибирає право обіймати дві вчительські посади.

На прикладі факультету наук про спорт і здоров'я при Технічному університеті Мюнхена та факультету спортивних наук університету Лейпцига розкрито зміст та особливості професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури.

Узагальнено, що в закладах вищої освіти Німеччини немає єдиної загальнодержавної системи професійної підготовки вчителів, кожна земля має власну структуру закладів вищої освіти, у яких підготовка майбутніх учителів фізичного виховання відбувається на основі врахування потреб системи загальної середньої освіти країни. У Німеччині наявна як традиційна система організації підготовки вчителів фізичної культури з отриманням кваліфікації вчителя, так і нова багаторівнева, що включає підготовку бакалаврів і магістрів.

Ключові слова: вища освіта, майбутні вчителі фізичної культури, підготовка, Німеччина.

Постановка проблеми. Система підготовки педагогічних кадрів у закладах вищої освіти Німеччини впродовж багатьох років викликає неослабний інтерес у педагогів і вчених різних країн, що зумовлене багатими історичними традиціями освіти, провідною роллю у світовій науці й освіті протягом кількох століть, крім того, Німеччина – один з ініціаторів та активний учасник процесу

створення європейського простору вищої освіти і має значний досвід з питань професійної підготовки фахівців у нових соціокультурних умовах.

Дослідження системи підготовки майбутніх учителів фізичної культури в Німеччині дасть змогу осмислити перспективи та напрями розвитку вищої освіти в Україні відповідно до вимог сучасності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вчені (О.Ю. Ажиппо, П.Б. Джурицький, Є.А. Захаріна, Р.В. Клопов, В.М. Мазін, Л.П. Суценко, О.В. Тимошенко, Б.М. Шиян та ін.) приділяли особливу увагу з'ясуванню теоретико-методичних засад професійної підготовки майбутніх учителів та фахівців фізичної культури і спорту у закладах вищої освіти України.

Деякі аспекти професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури у зарубіжних країнах розкрито у роботах О.М. Войтовської, Є.А. Захаріної, Л.І. Іванової, Н.І. Степанченко та ін.

Участь Німеччини в процесі створення європейського простору вищої освіти, реформування у зв'язку з цим національної системи освіти, зокрема процесу підготовки вчителів, є однією з найактуальніших проблем у сучасному німецькому суспільстві. Різні аспекти підготовки учителів розглянуто в роботах учених Німеччини: А. Binnenbruck, D. Bosse, T. Jacoby, G. Kirk, B. Mišicová, C. Schaefers, E. Terhart та ін.

Мета статті – вивчення особливостей професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури у закладах вищої освіти Німеччини.

У роботі застосовано такі методи досліджень, як: компаративний аналіз, синтез, узагальнення, систематизація та конкретизація.

Виклад основного матеріалу. Загальну координацію галузі освіти, професійної підготовки, вищої освіти, науки та культури провадить постійна Рада міністрів освіти і культури земель Федеративної Республіки Німеччина, якою у 2004 та 2008 рр. було розроблено та прийнято стандарти освіти вчителів. Стандарти визначають компетенції, що повинні бути сформовані в результаті професійної підготовки вчителів [1; 2]. У системі педагогічної освіти Німеччини є загальні аспекти, що стосуються: першого рівня підготовки в мультидисциплінарному університеті, навчання в магістратурі (другий університетський рівень), другого етапу підготовки у формі практичної педагогічної підготовки на посаді викладача-стажиста, складання другого національного іспиту, звернення до органів державної експертизи кандидатів на посаду вчителя, довічна зайнятість на посаді державного службовця.

Закони та нормативні акти окремих федеративних земель є наступною ланкою документів, що регламентують підготовку вчителів у Німеччині, вони стосуються навчання, іспитів, першого державного іспиту, іспитів на отримання ступеня бакалавра і магістра, педагогічної практики та стажування. У кожній із федеративних земель ця сфера відповідальності покладена на міністерство культури або міністерство освіти та науки.

Підготовка майбутніх учителів відбувається в декілька етапів (університетська підготовка та стажування в школі – практична підготовка).

На першому етапі майбутні вчителі здобувають базові професійні компетенції. Під час практичної підготовки майбутній учитель повинен навчитися застосовувати теоретичні знання в професійній діяльності. Головне завдання практичної професійної підготовки – розвиток творчої особистості вчителя, що і є основною дидактичною метою німецької вищої школи.

У більшості німецьких земель спостерігаємо розподіл підготовки вчителів залежно від типів шкіл. Особливості підготовки залежать від типу школи, у якій майбутній учитель буде мати право працювати: початковій школі (Grundschule), середній школі (Realschule), основній середній школі (Hauptschule), професійно-технічному училищі (Berufsschule) та старшій школі (Gymnasium), окремим типом школи є школа для дітей з особливими потребами (Förderschule) [2].

На практиці більшість студентів вибирає право обіймати дві вчительські посади. Здобувши освіту в університеті, залежно від того, який вид підготовки і тип школи вибрали студенти, вони можуть здобути різні вчительські посади, такі як:

– учитель початкової школи – завершення навчальної програми бакалавра (7 семестрів, 210 балів за ECTS). Навчання орієнтоване не лише на вивчення основного предмета, а й на педагогічну підготовку. Курс закінчується першим державним іспитом або шляхом отримання відповідної академічної кваліфікації;

– учитель із правом викладання в початковій та середній школі (7 семестрів, 210 кредитів ECTS). Цей тип навчання також орієнтований на вивчення основного предмета (одного чи двох) та педагогічну підготовку. Курс закінчується першим державним іспитом або шляхом отримання відповідної академічної кваліфікації;

– учитель із правом викладання на всіх рівнях середньої школи (7 семестрів, 210 кредитів ECTS). Навчання також зосереджено на вивченні предмета (одного чи двох) та педагогічній підготовці у співвідношенні 2:1. Курс закінчується першим державним іспитом або шляхом отримання відповідної академічної кваліфікації;

– учитель із правом викладання в старшій школі та гімназіях (6 семестрів за навчальною програмою бакалавра, 4 семестри за магістерською програмою навчання, загалом 300 кредитів ECTS). Підготовка зосереджена на вивченні предметів (мінімум 180 кредитів ECTS) та педагогічній підготовці (практиці). Курс закінчується першим державним іспитом або отриманням відповідної освітньої кваліфікації – ступеня магістра [3, с. 4].

Постійна увага вчених і практиків Німеччини до вдосконалення якості підготовки вчителів, безперечно світове лідерство в розвитку шкільного, олімпійського та професійного спорту зумовлює особливу зацікавленість та заслугове на

вивчення досвіду підготовки майбутніх учителів фізичної культури цієї країни.

У Німеччині натепер є більше 60 закладів вищої освіти, що займаються професійною підготовкою майбутніх учителів фізичної культури. Її реалізують не тільки педагогічні університети, але й спеціалізовані навчальні заклади, спортивні факультети при різних університетах (загальноосвітніх, технічних), вищих професійних школах. У більшості федеральних земель готують педагогічні кадри за новою дворівневою системою бакалавр-магістр [4].

Для прикладу докладніше розглянемо підготовку майбутніх учителів фізичної культури в одній із найбільших земель Німеччини – Баварії, де навчальні курси з підготовки вчителів фізичної культури ґрунтуються на законі «Правила першого екзамену для вчителів державних шкіл» (Lehramtsprüfungsordnung I – LPO I) [5]. Залежно від виду підготовки учителів фізичної культури можуть викладати в початковій, середній, професійній школі та гімназії. Майбутній учитель фізичної культури додатково до спортивної спеціальності повинен пройти навчання за програмою ще одного шкільного предмета та дворічну практичну підготовку (стажування) в школі.

Розглядаючи підготовку майбутніх учителів фізичної культури в спеціалізованих університетах землі Баварія, зауважимо, що в багатьох баварських університетах є різні програми з підготовки вчителів за спеціальністю «Фізичне виховання», що пов'язано з типом школи та посадою вчителя, яку вибрав абітурієнт.

Так, наприклад, на факультеті наук про спорт і здоров'я при Технічному університеті Мюнхена загальною метою навчання є підготовка майбутнього вчителя, який би міг, орієнтуючись на учня й користуючись різними набутими спортивними й науковими знаннями, планувати, проводити й аналізувати урок фізичної культури. Цій концепції сприяють модулі, пов'язані з різними компетенціями: викладання і навчання, зміцнення здоров'я, науки про тренування й рухи, дидактичні компетенції в різних видах спорту [6].

Підготовка майбутніх учителів фізичної культури початкової й середньої школи на факультеті спорту і наук про здоров'я в Технічному університеті Мюнхена регламентована Законом Баварії «Правила першого державного іспиту на посаду вчителя в державних школах» (LPO I) [5] від 13 березня 2008 року і Законом «Правила другого державного іспиту на посаду вчителя в державних школах» (LPO II) від 28 жовтня 2004 року [7]. Навчання за спеціальністю «Фізичне виховання початкової і середньої школи» в Технічному університеті Мюнхена має двофазну структуру. Відповідно до § 20 розділу 2 LPO I перша фаза триває протягом семи семестрів і закінчується

складанням першого державного іспиту. Перша фаза проходить за модульною структурою, обсяг навчального навантаження становить 69 кредитів. Для посади вчителя початкової й середньої школи необхідні 54 кредити в професійно-науковій галузі (згідно з § 22 (абзац 2 d) LPO I) та 12 кредитів у професійно-дидактичній сфері (згідно з § 22 (абзац 2 e) LPO I). Відповідно до § 22 (абзац 1 h) LPO I додатково потрібно отримати 15 кредитів у разі вивчення двох предметів.

У другій фазі навчання необхідно пройти стажування чи педагогічну практику, що триває 24 місяці [7]. Змістом стажування передбачено такі розділи роботи, як самостійне викладання предмета (8 годин на тиждень), практика викладання під керівництвом учителя (10 годин на тиждень), семінарські заняття (10 годин на тиждень). Наприкінці практики кандидат на посаду вчителя складає другий державний іспит.

На офіційному сайті факультету наук про спорт і здоров'я при Технічному університеті Мюнхена представлено програми підготовки майбутніх учителів фізичної культури для шкіл різного типу [8], таких як: гімназія (Gymnasien), середня школа (Realschulen, Mittelschulen), початкова школа (Grundschulen), професійно-технічна школа (Berufsschule).

Для більш глибокого розуміння особливостей підготовки майбутніх учителів фізичної культури розглянемо навчальний план підготовки майбутніх учителів для середньої школи (2019 року).

Навчальний план розрахований на сім семестрів та складається з трьох розділів: обов'язкові навчальні дисципліни, обов'язкові навчальні дисципліни за вибором, факультативні дисципліни за вибором.

Обов'язкові навчальні дисципліни розділено на дванадцять модулів: спорт, спортивна освіта та спортивна наука; основи розвитку ігрових здібностей учнів; розвиток основних ігрових навичок учнів; формування відчуття тіла та рухів, основи науки про формування рухів; застосування та аналіз досвіду тіла та рухів у студентів; формування досвіду тіла та рухів у студентів; поняття та аналіз здоров'я в школі; проектування навчально-виховного процесу; основи організації та популяризації здорового способу життя в школах; психологічні основи формування компетентностей учнів; екзаменаційний модуль «Спортивні ігри»; екзаменаційний модуль «Індивідуальні види спорту».

Обов'язкові навчальні дисципліни за вибором складаються із таких двох модулів, як: організація процесу викладання спортивних ігор у контексті різних напрямів освіти; теорія та методика формування рухових навичок учнів.

Факультативні навчальні дисципліни за вибором розділено на сім модулів, такі як: організація навчально-виховного процесу в школі; методика

наукових досліджень у галузі шкільного спорту; профілактика та зміцнення здоров'я в школі; спортивна освіта; розвиток та застосування знань про навчання рухів у школі; стажування під час практики; екзаменаційний колоквиум, що передбачає підготовку до письмового державного іспиту: «Навчання та теорія руху», «Спортивна педагогіка та дидактика», «Спортивна медицина та біологія».

Окремим прикладом підготовки майбутніх учителів фізичної культури може бути один із найбільших і найстаріших вишів Німеччини – університет Лейпцига, факультет спортивних наук. Навчання бакалаврів має на меті підготувати вчителя середньої, спеціалізованої школи та гімназії за основною спеціальністю «Фізичне виховання», тобто «Полівалентний бакалавр – учитель з основною спеціальністю «спорт». Після закінчення навчання випускнику присвоюють звання бакалавра, термін навчання становить 6 семестрів, кількість кредитів, які він повинен отримати, – 180 ESTC, із них мінімум 60 ESTC з предмета «Фізичне виховання». Упродовж усього навчання студенти проходять модулі за основною спеціальністю – «Фізичне виховання» (60 ESTC), модулі з другої професії (60 ESTC), загальноосвітні (30 ESTC) і професійно-дидактичні (20 ESTC) модулі, загалом 170 ESTC. Крім теоретичного навчання, студенти проходять практику в школі: відвідують і проводять заняття. Також навчання доповнене вибірковими модулями. Наприкінці навчання студенти пишуть бакалаврську роботу за спеціальністю – наукову роботу, у якій розглядають і пояснюють якусь проблему в галузі фізичного виховання (10 ESTC) [9].

Програма з підготовки магістра (учителя з основною спеціальністю «Фізичне виховання») готує вчителів для спеціалізованих, середніх шкіл та гімназій. Тому в програмі з підготовки магістра зміст навчання відповідає типу школи, яку вибирає студент. Студенти, які вибрали посаду вчителя в спеціалізованих школах, поглиблено вивчають педагогічні, гуманітарні та суспільствознавчі дисципліни, а також спеціальні науки про рух і тренування в різних видах спорту, для отримання права на посаду вчителя середньої школи та гімназії додатково вивчають природничі та спортивно-медичні дисципліни, процес підготовки передбачає практичні заняття в школі. Навчальна програма на здобуття ступеня магістра з основною спеціальністю «Фізичне виховання» готує випускників до стажування й дає змогу скласти другий державний іспит. Паралельно з цим студенти (середня школа, гімназія) після відповідної заяви можуть записатися на курс викладача і тренера професійного спорту з правом викладання в спортивних школах, у школах із поглибленим вивченням фізичного виховання.

Цей курс надає студентам право займатися в майбутньому тренерською діяльністю в різних спортивних організаціях.

Загальний термін навчання на здобуття ступеня магістра становить 4 семестри. Кількість кредитів, які повинен отримати студент, – 120 ESTC, із них 20 ESTC – для майбутніх учителів спеціальних шкіл та 40 ESTC – для вчителів середніх шкіл та гімназій за спеціальністю «Фізичне виховання» [9].

Висновки. Вивчення специфіки підготовки майбутніх учителів фізичної культури в закладах вищої освіти Німеччини показав, що в країні немає єдиної загальнодержавної системи професійної підготовки вчителів, оскільки кожна земля має власну структуру закладів вищої освіти, у яких підготовка майбутніх учителів фізичної культури відбувається на основі врахування потреб системи загальної середньої освіти країни. У Німеччині наявна як традиційна система організації підготовки вчителів фізичної культури з отриманням кваліфікації вчителя, так і нова багаторівнева, що включає підготовку бакалаврів і магістрів. Традиційна система підготовки майбутніх учителів фізичної культури має двофазну структуру: теоретичну і практичну (стажування в школі), кожна з яких завершується складанням державного іспиту. Нова дворівнева система підготовки за освітніми ступенями «бакалавр» і «магістр» складається з університетської підготовки і практики в школі та передбачає навчання в обсязі певної кількості кредитів ESTC із присвоєнням відповідної кваліфікації.

Список використаної літератури:

1. Ländergemeinsame inhaltliche Anforderungen für die Fachwissenschaften und Fachdidaktiken in der Lehrerinnen- und Lehrerbildung. Beschluss der Kultusministerkonferenz vom 16.10.2008 i. d. F. vom 16.05.2019. Berlin, 2019. 135 s.
2. Tsujino K. An Outsider's Viewpoint of Germany's Teacher Education Reform: What Kind of Influence Was Brought by Teacher Education Standards? *Journal of the International Society for Teacher Education*. 2015. Vol. 19, No. 1. Pp. 85–96.
3. Mičicová B., Šamová M. Příprava budoucích učitel. *Kancelář Poslanecké sněmovny, Parlamentní institut*. 2016. 369 s.
4. Sachstand in der Lehrerbildung : Ständige Konferenz der Kultusminister der Länder 20.12.2011. URL: http://www.gew-berlin.de/documents_public/121107_Lehrerbildung_Uebersicht2012_pdf.pdf (дата звернення: 30.04.2020).
5. Ordnung der Ersten Prüfung für ein Lehramt an öffentlichen Schulen (Lehramtsprüfungsordnung I–LPO I). 2008. Vom 13.
6. Studium des Unterrichtsfachs Sport für das Lehramt an Grund- und Hauptschulen – neue

- LPO I (ab WS 2010/11) URL: <http://www.sp.tum.de/studium/studiengaenge/lehramt-grund-und-hauptschule-unterrichtsfach/> (дата звернення: 05.02.2020).
7. Ordnung der Zweiten Staatsprüfung für ein Lehramt an öffentlichen Schulen (Lehramtsprüfungsordnung II – LPO II). 2004. Vom 28.
8. Studiengänge der Fakultät für Sport- und Gesundheitswissenschaften URL: <https://www.sg.tum.de/studium/studierende/studiengaenge/> (дата звернення: 26.03.2020).
9. Leipzig University URL: <http://www.spowi.uni-leipzig.de/%20studium/master/> (дата звернення: 20.04.2019).
-

Bezcopylny O., Hrechukha S., Gunko P. Specificity of the future teachers of physical culture preparation in the higher education establishments of Germany

Germany is one of the initiators and an active participant of the European higher education space creation process and has a considerable experience in issues of the professional preparation of the specialists in new sociocultural conditions. The peculiarities of the future teachers of physical culture preparation in Germany are presented in the article. It has been stated that the historical traditions of education and the leading role in the World science and education of Germany during several centuries cause interest from the point of view of the higher education development in the Ukraine perspectives.

The aim of the article is the study of the professional future teachers of physical culture preparation peculiarities in the higher education establishments of Germany.

Such methods of study as the comparative analysis, the generalization synthesis, systematization and concretization are used in the work.

It has been cleared out, the permanent Council of the education and culture ministers of the Federal Republic lands holds the general coordination of the education area, professional preparation, higher education, science and culture. The sphere of the responsibility for the teachers' preparation is laid on the ministry of culture or the ministry of education and science in particular federal lands of Germany.

Future teachers' preparation consists of the University preparation and a tentative work at school. The main didactic aim of the German higher school is the development of the creative personality of the teacher. The peculiarities of the teachers' preparation depend on the type of the school at which the future teacher will have the right to work: primary, secondary, the main secondary, professional-technical school and higher school, school for the children with special needs. The majority of the students choose the right to fill two teacher's vacancies.

The contents and peculiarities of the professional future teachers of physical culture preparation are revealed on the example of the sciences about sport and health school of the Munich Technical University and the sporting sciences school of the Leipzig University.

It has been generalized that there is no unified common state system of the professional preparation of teachers in the higher education establishments of Germany, each land has its own structure of the higher education establishments, in which future teachers of physical education preparation takes place based on the consideration of the countries general secondary education system's needs. In Germany there exist both traditional system of the teachers of physical culture preparation organization with obtaining the teacher's qualification and a new multi-leveled one including the preparation of bachelors and masters.

Key words: *higher education, future teachers of physical culture, preparation, Germany.*